

Demografické správanie vysokoškolských študentov v kontexte populačných zmien na Slovensku

Jana Marenčáková, Jozef Mládek

marencakova@fns.uniba.sk, mladek@fns.uniba.sk

*Katedra humánnej geografie a demogeografie,
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského Bratislava*

Jana Marenčáková, Jozef Mládek: *Demographic Behaviour of the Undergraduate Student's in Context of the Population Changes in Slovakia.* Formation of the new model of reproductive behaviour is characterised by the rapid decrease of the natural population increase, reproduction rates and total fertility rate. Changes of family behaviour are characterised by transition from the model of early marriage to that of late marriage.

The aim of this contribution is the presentation of the analyses results of the objective and especially potential demographic behaviour in context of the population changes in Slovakia. The information about reproduction and family behaviour was used from the official statistical evidence and from specially inquiry among undergraduate Slovak students. Results from the inquiry shows some features of the demographic behaviour typical for the second demographic transition.

- Manifestation of the dominant effect exerted by the individual interests and aims has been confirmed.
- The majority prefers to conclude marriage after a certain time spent in employment and prefers having children 2 – 3 years after wedding.
- Preference of the two-child family model has been confirmed.
- Decreased number of concluded marriages is related above all to poor outlooks to obtain dwelling.
- With the increasing age at wedding and at the first childbirth in Slovakia also the increase of age the respondent wish to conclude marriage or have a child is observable.
- Links between the nuptiality and natality behaviour weaken. As demonstrates that more than a half of respondents consider cohabitation an adequate behaviour before marriage.
- In use of contraception (real or planned) a distinct preference of hormonal to mechanical contraception has been observed.

Key words: reproductive behaviour, family behaviour, early marriage, late marriage, second demographic transition, family model

1 Úvod

Demografické správanie obyvateľstva zaznamenalo v 2. polovici 20. a na začiatku 21. storočia jedny z najvýznamnejších zmien v celej populačnej histórii a považujú sa za podstatnú súčasť druhého demografického prechodu. Charakteristickým a veľmi zjednodušeným prejavom tohoto vývoja je výrazný pokles dynamiky obyvateľstva (pokles mier reprodukcie, plodnosti, prirodzeného pohybu obyvateľstva). Najskôr sa tieto zmeny pozorujú vo vyspelých západoeurópskych štátoch, neskôr i v štátoch východnej a strednej Európy, vrátane Slovenska.

Negatívna bilancia prirodzeného pohybu obyvateľstva je iba dôsledkom rozsiahleho súboru zmien, ktoré sa prejavujú v demografickom správaní obyvateľstva. Jeho základom je rastúci individualizmus, zdôrazňovanie osobnej slobody vo všetkých oblastiach života. Nutnými podmienkami takéhoto správania sú určitý stupeň vzdelania, ekonomická a sociálna nezávislosť a pod.

Poznávanie charakteristických črt demografického správania obyvateľstva je náročná úloha, najmä z aspektu zdrojov základných informácií. Na jednej strane sú známe a dostupné štatistické údaje o základných populačných procesoch i o subjektoch, ktoré sa ich zúčastňujú a na ich základe je možné demografické správanie relatívne spoľahlivo hodnotiť. Chýbajú však na strane druhej mnohé dôležité individuálne informácie o postojoch, zámeroch, preferenciách z oblasti demografického správania, ktoré by ho umožňovali detailnejšie posudzovať, najmä vo vzájomných vzťahoch s ďalšími demografickými, ekonomickými a kultúrnymi znakmi prostredia a v ich regionálnych osobitostiach. Takéto ambície, poskytnúť informácie o reprodukčnom a rodinnom správaní obyvateľstva majú výberové zisťovania.

2 Cieľ a metodika štúdie

Cieľom nášho príspevku je charakteristika niektorých znakov demografického a osobitne reprodukčného a rodinného správania obyvateľstva Slovenska (MARENČÁKOVÁ, J. 2003 a, b, VAŇO, B. 2000, 2001) a jeho konfrontácia s reálnym a potenciálnym správaním vysokoškolských študentov Slovenska. Zdrojom informácií bola okrem reálnych demografických dát z pravidelnej evidencie Štatistického úradu SR, osobná anketa, realizovaná na vybraných vysokých školách koncom roku 2004. Rozsah súboru respondentov ako i početnosť a formulácia otázok ovplyvnila i podobná prieskumná anketa, ktorá poskytla porovnateľné poznatky z roku 1997 (VOLNÁ, A., HEŘMANOVÁ, D., MISTRÍKOVÁ, L. 1998, 1999).

Celková početnosť respondentov našej ankety bola 547. Dôležitou bola orientácia na študentov 4., resp. 3. ročníka štúdia. Predpokladala sa určitá vyspelosť a stabilizácia názoru, nižšia zaťaženosť problematikou začiatku a ukončovania vysokoškolského štúdia. Z toho vyplynula aj veková štruktúra respondentov (tab. 1)

Z mnohých analýz populačnej klímy a demografického správania sú dobre známe ich regionálne špecifické črty. Regionálnu diferencovanosť mnohých demografických javov a procesov zapríčiňujú odlišnosti ekonomickej úrovne, rozdielna národnostná a religiózna úroveň a ďalšie. Snahou pri výbere respondentov bola aj určitá proporcionalita v ich priestorovom rozložení, preto bola anketa aplikovaná na univerzitách v Bratislave, Nitre, Trnave, Banskej Bystrici, Ružomberku a v Prešove. Pri konečnom výbere respondentov bol uplatnený náhodný výber. Regionálna štruktúra respondentov sa určovala podľa ich trvalého bydliska a to na úrovni krajov (tab. 2).

Tabuľka 1. Veková štruktúra respondentov

Vek	Počet	Podiel (%)
20	19	3,5
21	210	38,4
22	174	31,8
23	96	17,6
24	25	4,6
25	13	2,4
26+	10	1,7
Spolu	547	100,0

Tabuľka 2. Regionálna štruktúra respondentov

Kraj	Počet respondentov	Podiel (%)
Bratislavský	72	13,2
Trnavský	34	6,2
Trenčiansky	49	9,0
Nitriansky	44	8,0
Žilinský	83	15,2
Banskobystrický	53	9,7
Prešovský	131	23,9
Košický	76	13,9
Spolu	547	100,0

Významným sa ukazuje vplyv vidieckeho alebo mestského prostredia na formovanie názorov na rodinné správanie. Na otázku, v akom prostredí prežili väčšinu svojho života odpovedalo 382 respondentov v meste (70 %) a iba 164 na vidieku. Ak tieto odpovede porovnáme so stupňom urbanizácie na Slovensku, potom náš súbor respondentov má vyššie zastúpenie urbánneho prostredia.

V štruktúre účastníkov podľa pohlavia majú prevahu ženy (342 t.j. 62,5 %). Z vekovej štruktúry respondentov sa odvíja i charakteristika ich rodinného stavu. Z celkového počtu bolo 537 slobodných (98,2 %). Podobne bolo 539 respondentov bezdetných (98 %) a iba 6 z nich mali deti. Z tejto štruktúry možno dedukovať že získané výsledky a poznatky budú hodnotiť predovšetkým potenciálne reprodukčné a rodinné správanie vysokoškolských študentov Slovenska.

Dôležitý vplyv na formovanie predstáv o rodine, o demografickom správaní má výchova vo vlastnej rodine a prostredie, v ktorom človek vyrastal. Polovica respondentov pochádza z dvojdetných rodín a iba 11 % z jednodetných. Pomerne vysoké je zastúpenie trojdetných (24 %), štvor a viac detných rodín (15 %).

Tabuľka 3. Vzdelanostná úroveň rodičov respondentov

Typ vzdelania	Matka		Otec	
	počet	podiel (%)	počet	podiel (%)
Základné	11	2,0	11	2,0
Stredné bez maturity	59	10,8	105	19,2
Stredné s maturitou	313	57,3	225	41,2
Vysokoškolské	163	29,9	205	37,6
Spolu	546	100,0	546	100,0

Výchovné vplyvy rodinného prostredia sa môžu v určitej miere odvodzovať od vzdelanostnej úrovne rodičov respondentov (tab. 3). Pozoruhodná je vysoká vzdelanostná úroveň rodičov súboru respondentov.

3 Vybrané charakteristiky reprodukčného správania

V reprodukčnom správaní obyvateľstva pozorujeme na Slovensku od 90. rokov výrazné zmeny. Ide o zmeny názorov a predstáv o počte vlastných detí, o veku matky pri ich pôrode, o formách partnerských zväzkov, v ktorých sa deti narodia a o ďalších, výsledkom ktorých je pokles kvantitatívnych atribútov reprodukcie obyvateľstva. Charakteristickým je prudký pokles prirodzeného prírastku, ktorý sa v roku 2001 mení na

úbytok. Typ jednoduchej reprodukcie sa v posledných rokoch mení na typ nedostatočnej reprodukcie. Rodiace sa generácie dievčat kvantitatívne nenahrádzajú generácie žien v reprodukčnom veku. Tento vývoj dosiahol v roku 2001 svoje historické minimum, kedy čistá miera reprodukcie klesla na úroveň 0,569.

Pokles plodnosti súvisí bezprostredne s počtom detí v rodine. Na Slovensku od 70. rokov 20. storočia jednoznačne prevažujú dvojdetné rodiny, čo dokumentujú i výsledky sčítaní obyvateľov. Podľa posledných dvoch sčítaní sa však zvýšil počet i podiel jednodetných rodín (PILINSKÁ, V., LUKÁČOVÁ, M., MÉSZÁROS, J., VAŇO, B., 2005). Pri ostatných rodinách s deťmi sledujeme pokles počtu úplných rodín s deťmi. (tab. 4).

Výrazná preferencia dvojdetného modelu sa potvrdila zhodne v oboch anketových prieskumoch (1997 a 2004). Relatívne vysoký podiel opýtaných však za ideálny ako aj za osobne želaný počet detí považuje tri deti (graf 1). V oboch prieskumoch sa ukazuje, že ženy by chceli mať viac detí. Napriek preferencii dvojdetného modelu, až tretina žien, ale menej ako štvrtina mužov udávajú v roku 2004, že by chceli tri deti. Respondenti, ktorí väčšinu svojho života prežili na vidieku preferujú vo väčšej miere trojdetný model. Respondenti, ktorých aspoň jeden z rodičov má len základné vzdelanie preferujú v osobnom živote tri deti, rovnako ako aj respondenti z viac detných rodín (4 a viac detných), kým ostatní zhodne uprednostňujú dve deti.

Tabuľka 4. Úplné rodiny s deťmi podľa sčítaní

Úplné rodiny podľa počtu detí	1991		2001	
	počet	podiel (%)	počet	podiel (%)
1 dieťa	255 343	33,5	259 250	40,2
2 deti	351 968	46,2	280 674	43,6
3 deti	118 438	15,5	75 877	11,8
4 a viac detí	36 587	4,8	28 302	4,4
Spolu	762 336	100,0	644 103	100,0

Prameň: Pilinská, V. et al. 2005.

Tabuľka 5. Vývoj mimo- manželskej pôrodnosti v SR

Roky	Narodení mimo manželstva	
	počet	podiel (%)
1990	6 134	7,6
1995	7 788	12,6
2000	10 132	18,3
2001	10 163	19,8
2002	11 047	21,6
2003	12 144	23,4
2004	13 403	24,8

Prameň: VAŇO, B., ed., 2000, ŠU SR, 2000-2004a.

Až do konca 80. rokov podiel narodených mimo manželstva z celkového počtu narodených detí nepresiahol 8 %, pričom spravidla išlo o deti slobodných matiek (BARTOŇOVÁ, D., 1984). Napriek zrušeniu „výhod“, po roku 1989, ktoré mohli využívať slobodné matky (zvlášť sociálne dávky, prednosť pri umiestňovaní detí do jaslí a škôlky) prudko narastá podiel narodených mimo manželstva (tab. 5).

Uvedený nárast počtu narodených mimo manželstva ako i nárast počtu kohabitácií na Slovensku po roku 1989 čiastočne dokumentuje aj postoj VŠ študentov. Väčšina síce zastáva názor, že partneri by mali byť pred narodením dieťaťa zosobášení, no napriek tomu od roku 1997 do 2004 možno hovoriť o oslabení väzieb medzi sobášnym a reprodukčným správaním. Dokumentuje to pokles podielu názoru, že manželstvo je dôležité pred pôrodom a naopak nárast podielu názoru, že manželstvo nie je v súvislosti s pôrodom dôležité (graf 2). Respondenti, ktorí prežili život prevažne v meste nepovažujú manželstvo pred narodením dieťaťa za tak dôležité ako respondenti z vidieka. S nárastom veľkosti rodiny meranej počtom súrodencov, klesá zastúpenie odpovedí, že manželstvo nie je dôležité pred narodením dieťaťa.

Výrazné zmeny v reprodukčnom správaní obyvateľstva sa týkajú posunu pôrodov do vyššieho veku, čo sa odráža v náraste priemerného veku ženy pri pôrode najmä pri prvom. Priemerný vek ženy pri prvom pôrode sa výrazne zvýšil z približne 22,5 roka až na 25 rokov v roku 2004. Analogický nárast vidíme aj v hodnotení veku vhodnom podľa respondentov na prvý pôrod. Polovica respondentov považovala za ideálny vek pre prvý pôrod v roku 1997 vek 24 – 25 rokov, no v roku 2004 vek 26 a viac rokov. Druhou najčastejšou odpoveďou je 22 – 23 rokov v roku 1997 a 24 – 25 rokov v roku 2004. V roku 1997 boli väčšie rozdiely v názore na ideálny vek pre prvý pôrod medzi pohlaviami (graf 3) ako aj medzi respondentami z mesta a vidieka. U respondentov z vidieka dominovali nižšie vekové kategórie (24 – 25, 22 – 23) ako u respondentov z mesta (24 – 25, 26 a viac). V roku 2004 respondenti oboch pohlaví ako aj respondenti z mesta i vidieka zhodne uvádzajú ideálny vek pre prvý pôrod 26 a viac rokov, na druhom mieste 24 – 25 rokov. Respondenti, ktorých rodičia majú nižšie vzdelanie preferujú pre prvý pôrod nižší vek (24 – 25) ako respondenti vzdelanejších rodičov (26 a viac).

Posun sobášov i pôrodov do vyššieho veku na Slovensku sa spravidla spája so základnou črtou nového demografického správania, ktoré prináša druhá demografická revolúcia a ňou je individualizmus. Prvotným cieľom mladých ľudí sa stáva osobná sebarealizácia (získanie vzdelania, cestovanie, dosiahnutie určitého ekonomického a sociálneho statusu atď.) a až na druhú priečku sa dostávajú deti, prípadne rodina. Približne 65 % anketovaných VŠ študentov si zhodne v oboch rokoch myslí, že dieťa by sa malo narodiť až po určitom čase zamestnania, prípadne podľa štvrtiny respondentov by sa malo narodiť až po využití možnosti poznať svet. Medzi mužmi a ženami ani medzi respondentmi z mesta a z vidieka nie sú výraznejšie rozdiely.

Tabuľka 6. Vývoj indukovanej potratovosti v SR

Rok	Hrubá miera (‰)	Všeobecná miera (‰)	Index (%)	Úhrnná miera
1990	9,14	36,48	60,25	1,229
1995	5,62	21,43	48,90	0,755
2000	3,42	12,74	33,36	0,449
2001	3,35	14,58	35,11	0,438
2002	3,23	14,09	34,06	0,421
2003	3,02	13,16	31,24	0,392
2004	2,84	12,42	28,37	0,367

Prameň: VAŇO, B., ed., 2001, ŠU SR, 2000 – 2004a, b.

Do roku 1989 v SR platilo, že potratovosť a pôrodnosť boli v nepriamom vzťahu, no po tomto roku sa situácia mení, začína potratovosť klesať, najmä indukovaná (tab. 6), ako aj pôrodnosť. Pokles indukovanej potratovosti možno dávať do súvislosti s výrazným rozšírením a skvalitnením antikoncepcie, so zavedením sexuálnej výchovy na školách, zvyšovaním informovanosti obyvateľov.

Informovanosť v oblasti antikoncepcie potvrdil aj náš súbor respondentov, ktorí konštatujú poznanie všetkých uvedených spôsobov antikoncepcie, pričom hormonálna a mechanická antikoncepcia sú najznámejšie, pozná ich viac ako 92 % respondentov v roku 2004 a viac ako 89 % v roku 1997. V otázke znalostí antikoncepčných metód nepôsobí ako diferenciatívny prvok ani pohlavie ani vonkajšie prostredie (mesto, vidiek), no napr. poznanie hormonálnej antikoncepcie je najnižšie u respondentov

z najpočetnejších rodín a najvyššie zastúpenie respondentov nepoznajúcich žiadnu antikoncepciu je u respondentov s najnižším vzdelaním rodičov.

V používaní antikoncepcie (reálnom, resp. plánovanom) sledujeme od roku 1997 posun smerom k hormonálnej antikoncepcii. Výrazná preferencia mechanickej antikoncepcie (44 %) v roku 1997 pred hormonálnou (25 %), bola zmenená na miernu preferenciu hormonálnej (33 %) nad mechanickou (32 %) v roku 2004). V oboch rokoch u mužov jednoznačne dominuje mechanická antikoncepcia, naopak ženy preferujú hormonálnu (graf 4). V roku 1997 respondenti z mesta rovnako ako aj z vidieka preferovali na prvom mieste mechanickú a na druhom mieste hormonálnu antikoncepciu. V roku 2004 na vidieku sledujeme preferenciu mechanickej antikoncepcie, ale v meste dominuje hormonálna. Pomerne vysoké je na vidieku zastúpenie aj kategórie respondentov, ktorí nepoužívajú a ani neplánujú používať antikoncepciu (24 %). S rastom počtu súrodencov narastá zastúpenie tých, ktorí nepoužívajú ani neplánujú používať antikoncepciu. U respondentov, ktorých aspoň jeden rodič mal len základné vzdelanie je relatívne nízke zastúpenie hormonálnej a vysoké zastúpenie prirodzenej antikoncepcie.

Napriek zmenám, ktoré vo vývoji indukovanej potratovosti sledujeme na Slovensku, a ktoré dokumentujú aj výsledky ankety, treba konštatovať, že názor na umelé prerušenie tehotenstva, nie je stále v populácii jednotný, dokonca ani v relatívne homogénnom súbore VŠ študentov. Síce najviac respondentov v roku 2004 zastáva názor, že umelé prerušenie tehotenstva je slobodným rozhodnutím ženy (42 %), ale viac ako tretina pripúšťa interrupciu len z vážnych dôvodov (37 %) a dokonca viac ako pätina opýtaných považuje umelé prerušenie tehotenstva za neprípustnú formu ukončenia tehotenstva (21 %). Benevolentnejší k potratom sú muži (za neprípustný ho považuje 15 % mužov a 25 % žien), a tiež respondenti, ktorí väčšinu života prežili v meste (za neprípustný ho označuje 17 % respondentov z mesta a 33 % respondentov z vidieka). S nárastom veľkosti rodiny respondenta klesá zastúpenie názoru, že umelé prerušenie tehotenstva je slobodným rozhodnutím ženy a narastá zastúpenie názoru, že je to neprípustná forma ukončenia tehotenstva. Umelé prerušenie tehotenstva za neprípustné považujú v najväčšej miere respondenti, ktorých aspoň jeden rodič má základné vzdelanie.

4 Niektoré znaky rodinného správania

Sobášny vek bol v SR dlhodobo veľmi nízky u oboch pohlaví a narastal veľmi pomaly. Výraznejší nárast priemerného veku pri sobáši i pri prvom sobáši u oboch pohlaví o viac ako 3 roky sledujeme až od 90. rokov. V roku 2004 dosahoval priemerný vek mužov pri sobáši 29,5 roka (pri prvom sobáši 27,5), u žien 26,5 roka (pri prvom sobáši 25,0). O relatívne nízkom sobášnom veku svedčí aj fakt, že v roku 2004 mala vek do 24 rokov viac ako štvrtina ženíchov a takmer polovica neviest (tab. 7). Posun sobášov do vyšších vekových kategórií od 90. rokov dokumentuje pokles podielu neviest mladších ako 20 rokov a ženíchov mladších ako 25 rokov. Naopak, pozorujeme nárast podielu snúbencov v kategóriách 25 – 29, 30 – 34 rokov.

Tabuľka 7. Sobáše podľa veku snúbencov na Slovensku

Veková kategória	1990				2004			
	nevesta		ženích		nevesta		ženích	
	počet	podiel (%)	počet	podiel (%)	počet	podiel (%)	počet	podiel (%)
do 19	13 274	32,8	2 841	7,0	2 355	8,4	724	2,6
20 – 24	18 565	45,9	21 567	53,3	10 876	39,0	6 772	24,3
25 – 29	4 747	11,7	10 064	24,9	9 584	34,4	11 309	40,6
30 – 34	1 745	4,3	2 819	7,0	2 650	9,5	4 811	17,2
35 – 39	914	2,3	1 318	3,3	966	3,5	1 789	6,4
40 – 44	483	1,2	701	1,7	511	1,8	891	3,2
45 – 49	294	0,7	425	1,1	384	1,4	583	2,1
50 a viac	413	1,0	700	1,7	559	2,0	1 006	3,6
Spolu	40 435	100,0	40 435	100,0	27 885	100,0	27 885	100,0

Prameň: Český statistický úrad, 1991, Štatistický úrad SR, 2000 – 2004a.

Tendenciu zvyšovania sobášneho veku možno pozorovať aj vo výsledkoch ankety, kde respondenti považujú za optimálny vyšší sobášny vek ako v minulosti. Manželstvo je podľa odpovedí študentov optimálne uzavrieť najmä vo veku 26 – 27 rokov, potom vo veku 24 – 25 rokov. Muži chcú uzavrieť manželstvo vo vyššom veku ako ženy. Porovnané výsledky ankiet 1997, 2004 potvrdzujú tendenciu zvyšovania sobášneho veku v zámeroch mladej generácie (graf 5, 6).

Klesajúca intenzita sobášnosti v 90. rokoch súvisí aj s narastaním významu nezosobášených spolužití (kohabitácií). V období 1991 – 2001 sa počet evidovaných kohabitácií výrazne zvýšil. V roku 2001 mali najväčšie zastúpenie takéto zväzky medzi slobodnými, zatiaľ čo v roku 1991 prevažovali kohabitácie rozvedených osôb (tab. 8). Kohabitácie získali všeobecnejšie rozšírenie ako predmanželské spolužitie, no čoraz častejšie partneri zotrávajú v takomto zväzku i po narodení dieťaťa. Mnohé kohabitácie končia uzatvorením manželstva a môžu byť počiatočným štádiom formovania rodiny. Ďalšia skupina kohabitácií nahrádza existenciu formálnej rodiny a môže vykonávať podobné funkcie (ŠIROČKOVÁ, J., MLÁDEK, J., 2004).

Tabuľka 8. Kohabitácie na Slovensku podľa rodinného stavu kohabitantov

Rok	Pohlavie	Slobodní	Ženatí/ vydaté	Rozvedení	Ovdovení	Nezistení	Spolu
1991	muži	7 745	995	9 912	2 088	124	20 864
	ženy	6 057	810	8 791	5 101	105	20 864
2001	muži	13 761	1 186	13 056	1 598	865	30 466
	ženy	12 206	939	12 123	4 386	812	30 466

Prameň: MLÁDEK, J., ŠIROČKOVÁ, J., 2004.

Viac ako polovica respondentov (56,5 %) považuje spolužitie bez sobáša za vhodnú skúšku pred manželstvom. Až 16,8 % respondentov dokonca považuje kohabitáciu za lepšie partnerské spolužitie ako formálne manželstvo (graf 7).

Aktuálne bolo zisťovanie dôvodov poklesu počtu uzatváraných manželstiev. Respondenti určili poradie týchto dôvodov, z čoho sa vypočítalo ich priemerné poradie (tab. 9). Pokles počtu uzatváraných manželstiev sa spája s malou perspektívou mať vlastný byt, v čom sa odráža najmä vysoká cena bytov na Slovensku. Zaujímavé je

porovnanie výsledkov odpovedí ankiet 1997 a 2004. Pozorujeme nárast významu dôvodu „rastúci počet intímneho spolužitia bez sobáša“, čo korešponduje s nárastom počtu takýchto spolužití (kohabitácií) na úkor uzatváraných manželstiev. Relatívne poklesol význam odpovedí „neistota nájsť si primerané zamestnanie“ a „nestálosť partnerských vzťahov a riziko rozvodu“.

Rozvodovosť nám poukazuje na úroveň stability rodín, pričom má negatívny vplyv na reprodukciu obyvateľstva ako aj na výchovu detí. Na Slovensku po roku 1989 možno na základe viacerých ukazovateľov hovoriť o pomalom náraste intenzity rozvodovosti (tab. 10). Výnimkou je index rozvodovosti, ktorý zaznamenal výrazný nárast, ktorý bol však ovplyvnený najmä prudkým poklesom počtu sobášov od 90. rokov.

Tabuľka 9. Dôvody poklesu počtu uzatváraných manželstiev

Poradie dôvodov	1997	2004	Priemerné poradie v roku 2004
1	malá perspektíva mať vlastný byt	malá perspektíva mať vlastný byt	3,51
2	neistota nájsť si primerané zamestnanie	rastúci počet intímneho súžitia bez sobáša	3,67
3	nestálosť partnerských vzťahov a riziko rozvodu	neistota nájsť si primerané zamestnanie	3,70
4	rastúci počet intímneho súžitia bez sobáša	nestálosť partnerských vzťahov a riziko rozvodu	3,78
5	snaha uplatniť sa v zamestnaní	snaha uplatniť sa v zamestnaní	3,95
6	nezáujem o manželstvo	nezáujem o manželstvo	4,67
7	snaha cestovať a skúsiť svet	snaha cestovať a skúsiť svet	4,95
8	iné	iné	7,22

Tabuľka 10. Vývoj ukazovateľov rozvodovosti na Slovensku

Rok	Hrubá miera rozvodovosti (%)	Index rozvodovosti (%)	Úhrnná rozvodovosť	Úhrnná rozvodovosť manželstva	
				muži	ženy
1950	0,5	4,61	0,061	0,090	0,075
1960	0,6	7,21	0,074	0,097	0,087
1970	0,8	9,51	0,107	0,127	0,117
1980	1,3	16,79	0,176	0,205	0,191
1990	1,7	21,93	0,229	0,244	0,237
2000	1,7	35,80	0,269	0,243	0,234
2003	2,0	41,21	0,328	0,278	0,269

Prameň: VAŇO, B., ed., 2001, Štatistický úrad SR, 2000 – 2004a, Štatistický úrad SR, 2000 – 2004b.

Väčšina respondentov (81,0 %), chápe rozvod ako ukončenie manželstva len vo výnimočne vážnych prípadoch. Rozvod považuje za neprípustnú formu ukončenia manželstva 10,1 % respondentov (graf 8).

5 Záver

Zmeny demografického správania obyvateľstva sa často odrážajú od zmien životného štýlu, od zmien celkovej hodnotovej orientácie. Všeobecne sa za dominantný postoj v tejto orientácii považuje individualizmus, uplatňovanie vlastných, individuálnych životných cieľov a z nich odvodených princípov.

Vo výberovom súbore vysokoškolákov Slovenska možno nájsť prejavy dominantného pôsobenia individuálnych záujmov a cieľov. Pri sumárnom hodnotení odpovedí prvým cieľom bolo „profesionálne uplatnenie“ (tab. 11). Možno ho považovať za pozitívnu životnú motiváciu, ktorej dosiahnutie podmieňuje realizácia mnohých ďalších životných cieľov. Druhý z cieľov bolo „spokojné užívanie života“, naznačujúce pôsobenie určitých predstáv konzumnej spoločnosti.

Tabuľka 11. Najbližšie životné ciele respondentov

Predložné ciele	Priemerné poradie cieľa	Poradie podľa počtu odpovedí na 1. mieste	Poradie podľa počtu odpovedí na 7. mieste
Profesionálne uplatnenie	2,43	1	7
Spokojné užívanie života	2,74	2	6
Mať vlastné deti	3,83	3	4
Cestovať a poznávať cudzie kraje	3,93	4	5
Mať veľa peňazí	4,76	6	3
Pracovať v zahraničí	5,09	5	1
Dosiahnuť vedúce postavenie	5,18	7	2

Až na tretie miesto sa dostal cieľ „mať vlastné deti“, ktorý možno považovať aj za určitú predstavu formovania rodiny. Pozícia tohto cieľa nie je až takým veľkým prekvapením. Je známe, že v demografickom a rodinnom správaní sa vo vyspelých krajinách mení hodnotová orientácia. Založeniu rodiny a narodeniu vlastných detí dost často predchádzajú profesionálne ako i partnerské záujmy. Prekvapuje, že takmer na rovnakej hodnotovej úrovni je v našom súbore ďalší cieľ „cestovať a poznávať cudzie kraje“.

Na posledných dvoch miestach s podobným hodnotením sú dva rozdielne ciele „pracovať v zahraničí“ a „dosiahnuť vedúce postavenie“. Predstavujú skôr ekonomicko-kariérne záujmy a vzhľadom na vekové kategórie respondentov môžu byť považované za relatívne vzdialené ciele.

Literatúra:

- BARTOŇOVÁ, D., 1984. Faktická manželství v letech 1970 a 1980. Demografie, roč. 26, č. 3, s. 266 – 269.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 1991. Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice v r. 1990.
- MARENČÁKOVÁ, J., 2003a Pôrodnosť obyvateľstva Slovenska a jej vzťah s vybranými demografickými a spoločenskými javmi. Acta FRN UC. Geographica. Nr. 44, 2003, p. 3 – 89.
- MARENČÁKOVÁ, J., 2003b. Theoretical and Methodological Aspects of Analysis of Natality and Fertility. In: Kowalczyk, A., ed. Geographical space at the turn of the century. Theoretical and Methodological challenges. Warsaw University. Faculty of geography and regional studies. Warszawa. p. 29 – 37.

- MLÁDEK, J., ŠIROČKOVÁ, J., 2004. Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska, *Sociológia*, roč. 36, č. 5, s. 423 – 454.
- PILINSKÁ, V., LUKÁČOVÁ, M., MÉSZÁROS, J., VAŇO, B., 2005. Demografická charakteristika rodiny na Slovensku. *Infostat, VDC*. 67 s.
- ŠIROČKOVÁ, J., MLÁDEK, J., 2004. Similar and Different Features of Family Formation and Disintegration in Japan and Slovakia, in: *A geographical study in the interrelationship among fertility decline, migration and aging in the Slovak Republic and Japan, Japan*, s. 36 – 58.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2000 – 2004a. Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike, 2000 – 2004.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2000 – 2004b. Vekové zloženie obyvateľstva Slovenskej republiky 2000 - 2004.
- VAŇO, B., ed., 2000. Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. *Infostat, VDC*. Bratislava.
- VAŇO, B., ed., 2001. Obyvateľstvo Slovenska 1945-2000. Výskumné demografické centrum. Akty. Bratislava.
- VOLNÁ, A., HEŘMANOVÁ, D., MISTRÍKOVÁ, Ľ., 1998. Populačné zámery vysokoškolských študentov v kontexte druhej demografickej revolúcie. *Sociológia*, roč. 30, č. 5, s. 499 – 519.
- VOLNÁ, A., HEŘMANOVÁ, D., MISTRÍKOVÁ, Ľ., 1999. Počet detí, manželstvo a rodičovstvo v populačných zámeroch slovenských vysokoškolských študentov. *Slovenská štatistika a demografia*, roč. 9, č. 3, s. 45 – 47.

